

Sözün sönməyən işığı

Görkəmli yazıçı Cəlil Məmməd-quluzadə əsərlərinin nəşri qay-ğaları ilə daim məşğul olmuşdur. Böyük ədib yazdıqlarını çap etdirmək üçün xeyli əziyyətlər çəkmiş, maneələr-lə üzləşmiş, tam külliyyatının nəşrinə nail ola bilməmişdir.

Buna görə nigarənçilik da çəkmişdir. “Xatir-ətim” memuarında yazırdı: “...Yazmaq istəyir-dim! Çox istəyirdim yazmaq! Amma bilmirdim niyə yazım, kimdən yazım? Çünki ümidvar deyildim ki, yazdıqlarımı çap etməyə və intişara qoymağa hökumət izn verəcək. Və gördüm ki, necə ki, qəzet icazəsini almaq mümkün deyil, habelə də əlyazmasını da kitab surətində birdə-fəlik çap eləməyə də senzura idarəsi mane olur. Bə çarə nə? Yazırdım ki, görək nə vaxt bu yazı-ları çapa vermək mümkün olacaq”.

Lakin bütün bunlara baxmayaraq, XX əsrdə ən çox nəşr olunan yazıçılar arasında Məzrə Cəl-il xüsusi yer tuturdu. Tədqiqatçılar onu bu sahədə “bəxti gətirən” nasirlərdən hesab edirlər. Azərbaycanda kitab nəşri yenidən formalaşmağa başlayanda onun da əsərlərinə müraciətlər olur-du. Məslək dostu Ömər Faiq Nəmanzadə “Qey-rət” mətbəəsində ədibin 1905-1907-ci illərdə “Poçt qutusu”, “Usta Zeynal”, “İranda hüriyyət”, “Qurbanəli bəy” hekayələrini ayrıca kitabçalar şəklində nəşr etdirib geniş oxucu kütləsinə çat-dırılmışdır. 1916-cı ildə çıxan “Nigarənçilik” kitabı ədəbi mühitdə böyük əks-səda doğurmuşdur.

Nasirlər ən çox ona müraciət edirdilər

Görkəmli yazıçının əsərlərinə nasirlər tərəfindən daha çox müraciətlər olunurdu. Səbəbi isə ilk növbədə onun yaradıcılığında millilik, yüksək vətəndaşlıq, tipiklik, ideyalılıq, sadəlik kimi xüsusiyyətlərin qabarıq ifadə olunması idi. Bu kiçik kitablarda xalq həyatına bağlılıq, ibrəta-miz ideya-məzmun, milli kolorit, nağılvari dil və üslub Cəlil Məmmədquluzadəni geniş oxucu kütləsinə tanıdıb məşhurlaşdırmışdır.

1920-1930-cu illərdə yazıçının əsərlərinə maraq daha da artmışdır. Təkcə 1925-ci ildə ədibin “Baqqal məşədi Rəhim”, “Molla Fərzəli”, “Şeir bülülləri”, “Konsulun arvadı” hekayələri kiçik kitabçalar şəklində çap olunub yayılmışdır. “Bəlkə də qayıtdılar” toplusu 1927-1928-ci il-lərdə əvvəlcə əski əlifba, sonra isə latın qrafika-sı ilə nəşr edilmişdir. 1925-ci və 1929-cu illərdə “Ölülər” tragikomediyası iki dəfə çap edilmişdir. Bunlar hamısı görkəmli ədibin sağlığında nəşr olunmuşdur.

Akademik İsa Həbibbəyli yazır: “Cəlil Məmmədquluzadənin vəfatından sonra böyük ədibin əsərlərinin nəşri bir neçə mərhələdə həyata keçirilmişdir. Birinci mərhələ Mirzə Cəlilin dünyasını dəyişdiyi 1932-ci ildən Azərbaycanın müs-təqilliyi ərəfəsinə qədərki böyük bir dövrü əhatə edir. Həmin mərhələdə C.Məmmədquluzadənin əsərlərinin toplanması istiqamətində ardıcıl və səmərəli iş aparılmış, yazıçının əsərləri sistem-li şəkildə tərtib edilərək nəşr olunmuşdur”. O dövrdə ədibin əsərlərinin ayrı-ayrı nəşrlərinə müqəddimələr yazılmış, kitablara qeyd və izah-lar əlavə olunmuşdur. Bu da həmin nəşrlərin el-mi xarakter daşmasını səciyyələndirmişdir. Bu cəhətdən tanınmış ədəbiyyatşünaslar Həbibulla Səmədzadə və Əziz Mirəhmədovun xidmətləri yüksək qiymətə layiqdir. Görkəmli ədəbiyyatşü-nas Əziz Şərifin fədakar tərəcəmçilik fəaliyyəti sayəsində ədibin rus dilində Bakıda və Moskva-da seçilmiş əsərləri çap edilmişdir.

Mirzəcəlişünaslığa sanballı töhfələr

H.Səmədzadə “Danabaş kəndinin əhvalatla-rı” povestinin və “Dəli yığıncağı” tragikomediya-sının əlyazmalarını əldə edib 1936-1938-ci illər

“Ey mənim hörmətli oxucularımlar!.. Mən bu sözləri ondan ötrü yazmıram ki, siz oxuyan-dan sonra məcmuəni qoyasınız kənara və bu sözləri yaddan çıxarasınız! Mən bu sözləri ya-zıram ki, siz oxuyub fikrə gedəsiniz. Mən bu sözləri yazıram ki, fikir edəsiniz...”

Cəlil MƏMMƏDQULUZADƏ

də ayrı-ayrı kitablar şəklində çap etdirmişdir. Daha sonra ədibin “Əsərləri”nin iki cildi nəşr olunur. 1947-ci ildə Əziz Mirəhmədovla birlikdə “Əsərləri”nin üçüncü cildi hazırlanır. Ə.Mirəh-mədov sonra Turan Həsənzadə ilə birlikdə bö-yük ustadın altıcildliyini nəşrə hazırlayıb ta-mamlayır.

Görkəmli ədəbiyyatşünas Mir Cəlil Paşayev Cəlil Məmmədquluzadənin zəngin irsi, çox-şaxəli fəaliyyətinin tədqiqi və nəşri sahəsində müstəsna xidmətləri vardır. Akademik Mirzə İb-rahimovun ədibin əsərlərinin üçcildliyinə yazdı-ğı müqəddimə satirik yazıçının mükəmməl elmi-ədəbi portreti sayılmağa layiqdir. Sabirşünas ki-mi tanınmış AMEA-nın müxbir üzvü Abbas Za-manovun mirzəcəlişünaslıq sahəsində gördüyü işlər xüsusi vurğulanmalıdır.

1986-1991-ci illərdə ədibin naməlum əsərlə-ri üzə çıxarılmışdır. Akademik İsa Həbibbəylinin axtarıları sayəsində yazıçının dördpərdəli “Ər” pyesi, “Oyunbazlar” və “Lənət” səhnəcikləri ta-pılıb ayrıca kitab halında nəşr olunmuşdur.

Əbədi yadigarlar

Cəlil Məmmədquluzadə irsinin tədqiqi və nəşri məsələsinə yeni maraq 1994-cü ildə ulu öndər Heydər Əliyevin sərəncamı ilə ədibin 125 illik yubileyinin dövlət səviyyəsində qeyd olun-masından sonra ciddi surətdə artmağa başla-mışdır. Ə.Mirəhmədovun redaktorluğu ilə hazırlanan “Molla Nəsrəddin” jurnalının faksimile ça-pının birinci və ikinci cildlərinin latın qrafikası ilə nəfis nəşri böyük elmi-ədəbi əhəmiyyət kəsb etmişdir. 2004-cü ildə onun dördcildlik külliyya-tı çap edilmişdir. Bu çoxcildliyin “Ön söz”ünün müəllifi akademik İsa Həbibbəyldir.

Oxuculara təqdim edilən bu kitablarda həya-ta göz açan gündən “dünyanı qaranlıq görən” böyük yazıçının keçdiyi şərəfli, mübarizələrlə dolu əzablı yollar, onun çoxşaxəli yaradıcılıq fəaliyyəti barədə, dünya ədəbiyyatı xəzinəsinə bəxş etdiyi nadir incilər öz əksini tapmışdır. Bu nəşrlərə salınmış tənqidi məqalələr, oçerklər, felyetonlar, avtobiografik məktublar, xatirat qiy-mətli ədəbi yadigarlardır.

İradə ƏLİYeva,
“Azərbaycan”